

האם קיימת בישראל "מדיניות תרבות"?

מדיניות וקריטריונים בהקצבות למחול

מקהל קטן של "אליטות",
ונוצר צורך במעורבות

ובתמיכה של המדינה, על רשויותיה השונות, וכן בתמיכתן של קרנות ציבוריות ופרטיות, כמו כן תוך הגנה על חופש היצירה. עליית חשיבותה של האמנות חייבה גם פיתוח מסגרות ניהוליות מתאימות לתרבות ולאמנות. תחום הניהול בתרבות התפתח. המנהלים ראו את עיקר תפקידם כמתווכים בין היוצר לבין הקהל.

מדיניות תרבות בישראל - המבנה הארגוני

על עיצוב מדיניות התרבות במדינת ישראל מופקד משרד המדע התרבות והספורט, שמינהל התרבות הוא חלק ממנו. המינהל תומך בפעולות תרבות ואמנות, מעודד יוזמות, מסייע ומעודד פעולות תרבות ואמנות באזורי הארץ השונים, לאוכלוסיות מגוונות; מעודד הפעלת יחידים וקבוצות בפעולות תרבות ואמנות ומעודד קבוצות תרבותיות לשימור מורשתן.

המינהל מפתח קשרי תרבות, ופועל לתיאום פעולות ותמיכות עם קרנות ציבוריות ופרטיות, כמו מפעל הפיס, וקרנות רבות אחרות.

מאז 1958 קיימת בישראל מועצה ציבורית לתרבות ולאמנות המייעצת לשר הממונה, ומגבשת מדיניות בתחומי התרבות השונים. בעבר היתה זו מועצה רחבה של למעלה מ-160 חברים, שכללה כ-8-9 מדורים (כל מדור מנה כ-20 חברים) לתחומי האמנות השונים. באחרונה, במסגרת שינויים ארגוניים במשרד המדע התרבות והספורט, הוקמה מועצה מצומצמת יותר (25 חברים) ולידה מוקמים מדורים וועדות מומחים לקביעת איכות אמנותית.

תמיכות במחול

מדו"ח מינהל התרבות לשנת 2000 - בו מדווחות הפעילויות של המחלקה למחול, הנכללת במסגרת מחלקות "מינהל התרבות" - עולה כי המחלקה טיפלה בשנה זו ב-75 גופים ופרויקטים, כולל: 19 להקות מחול גדולות וקטנות, 17 בתי ספר ואולפנים למחול, 2 מרכזי מחול, 4 פסטיבלים וכן פרויקטים שונים. בין הפרויקטים השנתיים הקבועים: "גוונים במחול", "הרמת מסך", "חשיפה בינלאומית" - הנערכים במרכז סוזן דלל בתל-אביב, בבמות ליוצרים צעירים, "בבמה - הזירה הבינתחומית" בירושלים, ובמסגרת המרכז לאמנות בינתחומית "תמונע" בתל-אביב ו"בחממה" ליוצרים ועוד.

המחלקה למחול מעורבת בפעילויות השונות הנערכות במרכז סוזן דלל ובפסטיבלים למחול, כמו פסטיבל כרמיאל, פסטיבל הפלמנקו, מחלוהט, ועוד.

המחלקה מעורבת גם בפרויקטים רבים להכשרה והשתלמויות לרקדנים, סדנאות לכוריאוגרפים, פרסים ליוצרים ולמבצעים, והקצאת מעמד מיוחד לרקדנים מצטיינים בצה"ל. המחלקה יוזמת פעילות בפריפריה, תומכת בשימור ובתיאום המחול הישראלי האמנותי, העממי והאתני, במסגרת הספרייה הישראלית למחול, תומכת בכתב העת למחול "מחול עכשיו", מסייעת בהפקת סרטים ותקליטורים של מחול המופצים בחו"ל, בפעילות של יוצרים בחו"ל ובהפקות משותפות עם להקות מחו"ל. על פי דו"ח מינהל התרבות, תקציב מינהל התרבות לתמיכה במחול בשנת 2000 היה 24,367,000 ש"ח.

את התמיכה הגבוהה ביותר בתחום המחול קיבלו שלוש הלהקות הגדולות:

| להקת המחול בת-שבע + אנסמבל והבמה ליוצרים עצמאיים: 5,674 מיליון שקלים

| להקת המחול הקיבוצית: 4,278 מ'

| אגודת ידדי הבלט הקלאסי: 4,196 מ'

בסה"כ קיבלו הלהקות הגדולות: 14,148,200 מיליון שקלים

כיצד מקציבים בישראל כספים ללהקות מחול, לכוריאוגרפים, לרקדנים, למופעי מחול, לפסטיבלים? כמה מקציבים, למי מקציבים ומדוע? לפי אילו תבחינים (קריטריונים) נקבעות התמיכות? מי קובע את הקריטריונים ואת חלוקת התמיכות? האם קיים בישראל "תכנון תרבות ואמנות"? השאלות הללו הן מעניינים של כל העוסקים במחול, מנהלי להקות, יוצרים, כוריאוגרפים, רקדנים, מנהלי מוסדות תרבות, אוהבי מחול ועוד.

"מדיניות תרבות" מהי

המושג "מדיניות תרבות" גובש והתפתח לפני כ-30 שנה, בהמשך לוועידת ונציה של שרי התרבות, שנערכה באירופה ב-1970. המטרה של "מדיניות תרבות" הוגדרה יפה במגילת זכויות האדם של האו"ם, שאושרה ב-10.12.48 סעיף 27: "כל אדם זכאי להשתתף תוך חירות בחיים התרבותיים של הציבור, ליהנות מהאמנויות ולהיות שותף בהתקדמות המדע וברכתו.² כל אדם זכאי להגנת האינטרסים המוסריים והחומריים הכרוכים בכל יצירה מדעית ספרותית או אמנותית שהיא פרי רוחו".

חשיבותם של המושגים "מדיניות תרבות", "ניהול תרבות", "תכנון תרבות", עלתה ב-50 השנים האחרונות כתוצאה מהמהפכה הדמוקרטית, שהתחוללה לאחר מלחמת העולם השנייה, עם התפתחות שני התהליכים הבאים:

"דמוקרטיזציה של התרבות" - שהביאה

לנגישות רבה יותר של שכבות אוכלוסייה רחבות לאמנות.

"דמוקרטיה של תרבות" - שפירושה הכרה בזכותה של כל תרבות ושל כל יצירה אמנותית להתפתח ובזכותו של כל אדם ליצירה, לשימור, לפיתוח ולהפצה של תרבותו הייחודית.

שני התהליכים הללו הביאו לכך שהיצירה האמנותית, מספר האמנים, הפעילות האמנותית וצריכת האמנות, התרחבו וגדלו. היוצרים והקהל לא יכלו להסתמך עוד רק על תמיכתם של פטרוני אמנות ועל הכנסות

מרכז סוזן דלל לפעולותיו: 2,123 מ'

בין הלהקות הקאמריות שקיבלו תמיכה בשנת 2000 היו הלהקות הבאות:
להקת קול ודממה (חדלה מפעילותה בשנת 2001): 784,000 ש"ח
ליאת דרור וניר בן גל "הלהקה" (הלהקה עברה למצפה רמון): 563,000 ש"ח
עמ"י עמותת מחול ישראלי (יונתן כרמון): 490,000 ש"ח
העמותה לעידוד המחול בירושלים (ורטיגו): 447,000 ש"ח
להקת ענבל פינטו (במסגרת סוזן דלל): 294,000 ש"ח
עידו תדמור (הלהקה): 254,000 ש"ח
פרויקטים במחול שליד תיאטרון מחול רנה שינפלד: 245,000 ש"ח
עמותת ידידי להקת קומבינע: 120,000 ש"ח
באלט פאנוב אשדוד: 100,000 ש"ח
בלט חיפה: 70,000 ש"ח
תיאטרון תנועה - אשרה אלקיים: 50,000 ש"ח
תיאטרון ירושלמי למחול - תמרה מיאלניק: 50,000 ש"ח
הפקות של יוצרים צעירים בלהקת מוזע תל-אביב: 30,000 ש"ח
סה"כ 3,205,000 ש"ח
(להקת ענבל מקבלת הקצבה במסגרת המרכז האתני.)

ממשלתיים, היקף כוח האדם המועסק, מיקום גיאוגרפי, ניידות, הכשרת קהלים חדשים, משך קיומו של המוסד, מפעלים שונים, תרומה למיזוג תרבות ועוד. (קריטריונים אלה אינם מבוטאים במדדים כמותיים מדויקים). במדור המחול במועצה לתרבות ולאמנות נקבע כי הרכב הלהקות בישראל יכול שתי להקות מחול מודרני, להקת בלט קלאסי, להקה רפרטוארית ולהקת מחול אתני.

הקריטריונים החדשים

בינתיים ממשיך מינהל התרבות להקציב למחול לפי הקריטריונים הנייל, אבל במקביל, ועדות מיוחדות מגבשות קריטריונים חדשים, זאת על פי דרישת הבג"ץ, בעקבות עתירות שהגישו תזמורות ותיאטרונים. עד כה פורסמו קריטריונים בתחום המוסיקה ובתחום התיאטרון (בשנת 2002).⁴

בקריטריונים החדשים במוסיקה, מרכיב האיכות הוא הקובע ושיעורו מגיע ל-25% מהניקוד שעל פיו מדורג הגוף הנתמך. האיכות תיקבע על ידי ועדת מומחים (בסולם מ-1-10); משקל היצירה והעשייה הישראלית המקורית הוא 10%. המסמך גם מעודד העסקת אמנים ישראלים: משקלו של ההרכב האמנותי הקבוע יהיה 25%, משקל המיקום הגיאוגרפי והניידות של הלהקה: 10% (קריטריון זה מתחשב גם בסיווג הסוציו-אקונומי של היישוב), משקלו של מרכיב הוותק: 40%, הפעילות (מספר קונצרטים ותוכניות): 20%, חינוך מוסיקלי ופעילות מיוחדת בקרב ילדים ונוער: 2%, עידוד דיאלוג רב תרבותי וגיוון סגנונות מוסיקליים: 4%. תהליך הפעלת הקריטריונים החדשים יהיה הדרגתי. בשנה הראשונה לא יפחת שיעור התמיכה ביותר מ-5% ביחס לשנים הקודמות, ובשנתיים שלאחר מכן תפחת התמיכה לכל היותר ב-10%. במסגרת הקריטריונים החדשים בתיאטרון, מוינו התיאטרונים לארבע קבוצות, על פי גודלם והיקף פעילותם: תיאטרון גדול, בינוני, וקטן וכן פרויקטים הפקטיים. הקריטריון החשוב ביותר למימון (50%-60%) הוא היקף

רשימת התמיכות מתרחבת מדי שנה, וגופים נוספים, שמקבלים אישור מקצועי על רמתם מטעם המדור למחול של המועצה לתרבות, נכללים ברשימות הגופים והמוסדות הנוספים לרשימת התמיכות. בין השאר נוספו ב-2001 הגופים הבאים: להקת יוסי יונגמן, עמותת היוצרים הצעירים (עבור להקת נעה דר, ענת דניאלי, יסמין גודר), האגודה לכתב תנועה, תיאטרון תמונע. המחלקה למחול הקצתה באמצעות האגודה ליוצרים עצמאים בשנת 2000 סכום של כ-1,200,000 ש"ח, כדי לאפשר ליוצרים צעירים פעילות מקצועית, הפקות עם רקדנים מקצועיים ומופעים ברחבי הארץ. אין עוד תחום של אמנויות במה, שאמנים ישראלים זכו בו להצלחה כה רבה בחו"ל כמו המחול. שיעור התמיכה הציבורית לא הגיע אפילו למחצית מהוצאותיהן של הלהקות והסתכם ב-27,75 מיליון ש"ח (49%). ההכנסות העצמיות הסתכמו ב-17.19 מ' ש"ח (30%), הכנסות מקרנות ומתרומות הסתכמו ב-11.38 מ' ש"ח (20%). עיקר התמיכה הציבורית בא מינהל התרבות, משרד המדע התרבות והספורט, שתמיכתו בלהקות שנסקרו בסקר הסתכמה ב-22.12 מ' ש"ח (39% מכלל ההכנסות של הלהקות, 80% מהתמיכה הציבורית).

הקריטריונים הישנים והחדשים להקצבת מחול

בשנת 1992 גובשו קריטריונים לתמיכת מינהל התרבות (שהיה אז משרד החינוך והתרבות) במוסדות תרבות. קריטריונים אלה התבססו על "תיקון לחוק יסודות התקציב התש"מ"ה 1985" סעיף 3(א) תת סעיף ה', בו נקבע כי הממונה על סעיף תמיכות תקציב "יקבע בהתייעצות עם היועץ המשפטי לממשלה מבחנים שוויוניים לחלוקת הסכום באותו סעיף תקציב לצורך תמיכה במוסדות ציבורי". כתוצאה מתיקון חוק זה פורסמו, לאחר התייעצות עם היועץ המשפטי לממשלה, מבחנים לקריטריונים לתמיכות במוסדות ובמפעלים לתרבות ואמנות.⁵ במסגרת המבחנים האלה נקבעו כ-14 קריטריונים מרכזיים לתמיכה באמנויות הבמה וביניהם: איכות ורמה, אופי המוסד (לאומי, ארצי, אזורי, מקומי), יצירה מקורית, תמיכות והכנסות ממקורות לא

הפעילות; קריטריונים נוספים הם: איכות (15%-20%), מיקום גיאוגרפי (10%-15%), וייחוד לשוני (תמיכה בפרויקטים בשפות שאינן עברית): (5%-10%). הבעיה העיקרית בקריטריונים אלה היא שאין בהם תשובה מספקת לתיאטרונים חדשים וליצירה המקורית.

גם בתחום המחול מגבשים עתה את הקריטריונים החדשים ועולות בעיות דומות. אחת הבעיות עליה יצטרכו הקריטריונים לתת תשובה היא - מהו הקשר בין משתנים כמותיים ובין איכות אמנותית. כך קבע בג"ץ בפסקתו (בג"ץ 3792/95 תיאטרון ארצי לנוער): "אך בכל עניין ועניין צריך לשאוף לקביעת מבחנים שיאפשרו הערכה אובייקטיבית ככל שניתן על פי מהות העניין, ולא בשמים היא". דהיינו למצוא דרך לכמת איכות.

סוגייה חשובה נוספת היא השוואה בין מוסדות חדשים לוותיקים. בג"ץ דרש למצוא דרך לאפשר צמיחה של מוסדות חדשים ולתקצב מוסדות ישנים על פי אותם קריטריונים המנחים את תקצובם של המוסדות החדשים.

הבטחת תמיכה ציבורית וחידוש מקורות נוספים לתמיכה

כדי להבטיח קיומה של אמנות איכותית, על המדינה לעגן את תמיכתה ואת תמיכות הרשויות המקומיות בחוקים; לקבוע מוסדות מרכזיים (לאומיים) באמנות ולהבטיח את קיומם; לקבוע תקציב רב-שנתי לתמיכה באמנות. המדינה וראשי גופי המחול חייבים לחפש מקורות תקציב נוספים, כי לטווח הארוך לא תוכל עוד המדינה לתמוך כדורש בגופי אמנות "עתירי עבודה". יש לחפש מקורות נוספים כמו "מפעל הפיס", הקהילה העסקית, קרנות ציבוריות ופרטיות; יש להכשיר קהלים חדשים, ולסייע בשיווק אמנות לקהלים אלה בארץ ובח"ל. לסיכום: העובדה שמתקבלות בישראל החלטות שעניינן תמיכות ציבוריות במופעי אמנות; גובה התמיכות ושיעורן היחסי הגבוה בתקציבי הלהקות, המפעלים והפרויקטים; התהליך של פיתוח קריטריונים לתמיכות ולהמלצות - כל אלה מלמדים שקיימת בישראל "מדיניות תרבות". אולי לא במובן של מדיניות אחת מגובשת ומנוסחת, אלא במובן של קיום פעולות המשפיעות על התפתחות התרבות והאמנות.⁵ האם מדיניות זו ברורה מבחינת תכניה ומהויותיה? האם יש לה מדדים לבדיקת הצלחתה? ובכן, בשלב הזה העיסוק העיקרי הוא בתמיכות בגופים, במופעים ובפרויקטים שיש לפתחם. לשם מדיניות מערכתית - במובן של ראיית תרבות ואמנות כמרכיבים חשובים בתרבות הפנאי - יש לגבש תוכנית רב שנתית לסיוע ליחידים ולקהילות לממש את זכותם לחיים עם אמנות, לסיוע לאמנים ליצור ולשמור על מעמדם, ולהבטיח להם שכר הולם. יש צורך במדיניות שתאפשר לתושבי ישראל זכות שווה ליהנות מפעולות תרבות ולהשתתף ביצירת אמנות; זאת, תוך תיאום בין כל המערכות השונות העוסקות בתרבות ובאמנות. מכלול המרכיבים הללו דורש המשך של הדיון הציבורי בנושא פיתוחה של תוכנית אב לקידום התרבות והאמנות בישראל.

ביבליוגרפיה והערות

1. דן רונן, "מדיניות תרבות בישראל כן או לא", *תעודת תרבות חזון 2000*, נייר עמדה על מדיניות התרבות של מדינת ישראל במאה ה-21; משרד המדע התרבות והספורט, ינואר 2000, עמ' 33-54.
2. משרד המדע התרבות והספורט, *תיק מינהל תרבות*, כנס באר-שבע, סיון תשס"א יוני 2001, עמ' 7.
3. "מבחנים לתמיכות במוסדות ציבור בתחומי התרבות", ילקוט הפרסומים 4042 17.9.92.
4. משרד המדע התרבות והספורט, מבחנים חדשים לתמיכה במוסדות ציבור בתחום התיאטרון, למעט קבוצות תיאטרון ופרויקטים בתיאטרון; ולגופים כלליים בתחום המוסיקה, אתר משרד המת"ס - WWW.MOST.GOV.IL תחת הכותרת: "פעילות וסמכות" בפרק "תמיכות", סעיף "מנהלים".
5. דן רונן, מדיניות תרבות בישראל כן או לא? *תעודת תרבות חזון 2000*, שם, עמ' 53.